

de zeker zo pervasieve mythe dat de middeleeuwen op wetenschappelijk en intellectueel vlak een periode van stilstand of zelfs achteruitgang waren? Waarom is er geen enkele aandacht voor vrouwen, bijvoorbeeld door in te gaan op de notie dat zij als fokvee zonder enige vorm van macht door het leven gingen? Waarom is het beeld niet ontkracht dat iedere middeleeuwer op zijn vijfendertigste verjaardag onherroepelijk dood neerviel? Dat er drie soorten mensen waren in de Middeleeuwen, namelijk ridders, boeren, en geestelijken? Of dat de middeleeuwen een inherent gewelddadige en moorddadige periode vormde, waarin niemand zijn leven zeker was en de rechtspraak volkomen onbetrouwbaar?

Dit neemt vanzelfsprekend niet weg dat *Cultuurgeschiedenis van de middeleeuwen* een uitstekend boek is om kennis te maken met een aantal van de belangrijkste onderwerpen binnen de middeleeuwse geschiedenis. De hoofdstukken zijn vlot geschreven, prachtig geïllustreerd met foto's die echt passen bij de tekst en uitzonderlijk goed kaartenmateriaal. Veel docenten middeleeuwse geschiedenis zullen dit boek met plezier gebruiken om hun studenten kennis te laten maken met capita selecta, en wellicht kan het zelfs het bredere publiek helpen overtuigen van de niet-zo-achterlijkheid van de periode tussen 500 en 1500.

Tjamke Snijders, Universiteit Gent

Nestorkroniek. De oudste geschiedenis van het Kievse Rijk, vertaald door Hans Thuis (Vantilt; Nijmegen, 2015) 304 p., ill., €32,50 ISBN 9789460042287

Nestors kroniek van Roes' aangekondigde dood

De *Nestorkroniek*, tot stand gekomen in de jaren 1110 te Kiev, is de oudste kroniek van de Oost-Slaven, de voorvaderen van de huidige Russen, Oekraïners en Wit-Russen. De naam doet vermoeden dat Nestor, een monnik en hagiograaf uit het iconische Holenklooster, er de schrijver of samensteller van was, maar zoals bij zoveel middeleeuwse teksten blijkt het 'auteurschap' een stuk ingewikkelder. Hoofddoel van de tekst is het bieden van een annalistisch en waar mogelijk glorieus verslag, vanaf het jaar 852, van de geschiedenis van Roes, een uitgestrekt gebied van wisselende omvang tussen de Oost-, Witte en Zwarte Zee. Het machtscentrum van Roes lag al snel in Kiev; vandaar ook wel: 'Kievse Rijk' (zoals in de ondertitel van het boek). Doordat het bronnenmateriaal – grofweg op te delen in stof uit oudere (Byzantijnse) kronieken en verhalen die de Oost-Slaven decennialang mondeling

hadden overgeleverd en vervormd – in feite werd samengeraapt, is de inhoud van de *Nestorkroniek* bepaald ongelijksoortig.

Legendarisch, in alle betekenissen van het woord, zijn bijvoorbeeld de passages over het 'dodelijke' paard van vorst Oleg (onder het jaar 912), de 'brandende' wraak van regentes Olga (946), of het uitvoerige, soms amusante relaas van de kerstening van Roes onder Vladimir (later:) 'de Heilige', die in een soort wedstrijd tussen de verschillende zich aanprijzende religies uiteindelijk voor de Byzantijnse variant van het christendom kiest, waarna hij met veel vertoon de oude afgodsbeelden in de Dnjepr laat werpen (986-988). Het hoeft geen betoog dat dergelijke passages aangenamere lectuur vormen dan pakweg de hier en daar opgenomen verdragsteksten, die nochtans even wezenlijke delen van de *Nestorkroniek* uitmaken.

Tot op heden behoren die kleurrijke legenden (niet zelden met Scandinavische wortels) tot het collectieve geheugen van de Oost-Slaven, onder meer doordat ze in de negentiende eeuw romantische schilders van grote doeken inspireerden, zoals Viktor Vaznetsov. Mede daardoor mag de *Nestorkroniek* worden beschouwd als de befaamdste kroniek van Oost-Europa. Het wekt dan ook verbazing dat het tot 2015 heeft geduurd alvorens dit fundament van de Oost-Slavische geschiedenis in het Nederlands beschikbaar was, zeker omdat ons relatief kleine taalgebied – vooral dankzij Van Oorschots *Russische Bibliotheek*, sinds de jaren vijftig – zo verwend is geweest met fraaie vertalingen uit het Russisch.

Hans Thuis' vijftienjarige *Nestorkroniek*-project heeft eveneens een op vele vlakken mooie vertaling opgeleverd. Zowel de vormgeving van het boek, 'tijdloos-plechtstatig' verzorgd zoals het een belangwekkende kroniek past, als het resultaat van de vertaalarbeid zelf dwingen respect af. De bladspiegel is aange-naam, de keuze voor broodnodige voet- in plaats van eindnoten een zegen, het personenregister handig en de 32 afbeeldingen van ver-luchte handschriftfolia kwalitatief hoogstaand. Helaas zijn die afbeeldingen alle in een soort onpagineerd tussenvoegsel terechtgekomen, wat hun (ook authentieke!) 'tekstillustrerende' functie zo goed als tenietdoet. Hun herkomst, uit het Radziwiłłhandschrift, kun je slechts indirect afleiden via noot 3 op p. 287. Op het kaartmateriaal achteraan was het handiger geweest als ook de huidige staatsgrenzen op een of andere manier zichtbaar waren gemaakt, maar ook dat is een detail.

Middeleeuwse kronieken zijn zelden toonbeelden van belletristiek, vaker hopeloos heterogene bouwsels van saaie, pretentieuze mededelingen in oeverloze nevenschikking, hier en daar volstrekt duistere (aartsmoeilijke en/of

gecorrumpeerde) wendingen en soms – zoals in de *Nestorkroniek* – ingebedde legenden waarvan ook de niet-historicus het warm krijgt. Thuis' doordachte vertaalstrategie (p. 283-285) doet die heterogeniteit eer aan zonder de geest van het middeleeuwse Russisch te schenden. Niettemin acht ik de consequente vertaling 'Slovenen', van 'Slovēne', ter aanduiding van 'de Oost-Slavische stam die zich bij het Ilmenmeer had gevestigd' (p. 10), ongelukkig omdat wij Slovenen vandaag de dag nu eenmaal situeren tussen Italië, Oostenrijk en Kroatië. Iets als 'Slovjanen' was hier ook te verantwoorden en alleszins minder verwarrend geweest.

De Nederlandse vertaling van de *Nestorkroniek* heeft dan wel lang op zich laten wachten, toch kan men stellen dat ze in de winkelrekken is beland op een wel erg geschikt moment. De *Nestorkroniek* en haar 'nationale' erfgoed was al langer het voorwerp van Oekraïens-Russische discussies, maar de kwestie heeft door de Oekraïne-crisis aan actualiteitswaarde gewonnen. Het is het zinvolst om zowel Roes als de kroniek met de oudste zelf opgetekende geschiedenis van de hedendaagse Russen *en* Oekraïners (en zelfs Wit-Russen) te verbinden, en het mooie is precies dat dit alles hen verenigt. Toch wordt de uiteindelijke teloor-gang van die 'Roes-ische' (of 'pan-Russische') eenheid eigenlijk al aangekondigd door de voelbare onzekerheid aangaande het lot van dit broze (want erg grote) rijk, meer nog vanwege interne (dynastieke) onenigheden dan door dreigingen van buitenaf. Aangezien Kiev in dit hele verhaal, zoals gezegd, een centrale rol speelt, en de kroniek er bovendien vorm kreeg, is het begrijpelijk dat sommige Oekraïners het werk liever een sleutelpositie zien innemen in de Oekraïense dan in de Russische (literatuur)geschiedenis. In laatstgenoemde is het heel gewoon de *Nestorkroniek* een mijlpaal van de middeleeuwse Russische

letteren te noemen, en de tijd is nu rijp om daar meer dan een kleine kanttekening bij te plaatsen. Het vreemde is dat Thuis dat in zijn nochtans heel lange nawoord (p. 241-286) eigenlijk niet doet... een gemiste kans? Politiek correct is wel Thuis' aanduiding van de taal van de *Nestorkroniek* als '(geschreven) Oud-oostslavisch', al dient gezegd dat kennis van modern Russisch zeker nuttiger is voor een begrip ervan dan kennis van modern Oekraïens. Dat Oud-oostslavisch kun je dan ook gewoon 'middeleeuws Russisch' noemen.

Anderzijds siert het Thuis dat hij zich bij een werk van een dergelijk lange adem niet opportunistisch overgeeft aan de waan van de dag door bijvoorbeeld uit te weiden over de Oekraïense en andere kritiek op de Moskouse plannen om op een boogscheut van het

Kremlin een immens standbeeld van Vladimir de Heilige op te richten, die man die Roes liet kerstenen en toevallig zijn voornaam deelt met Poetin. Hierover niets in Thuis' omstandige nawoord, dat overigens beter een voorwoord had kunnen zijn én wat korter of in elk geval meer gefocust op een welomlijnd leespubliek. Thans is het te gedetailleerd voor de geïnteresseerde leek en toch niet academisch genoeg voor de paleoslavist, voor wie het uiteraard niet meteen is bestemd. Gelukkig is Thuis' stijl ook in zijn nawoord gepast, erudiet maar niet overladen, zodat de lectuur ervan het geheugen van hen die met dit monument vertrouwd zijn welkom opfrist.

Michel De Dobbeleer, Universiteit Gent

Nieuwe Tijd

Adam Clulow, *The Company and the Shogun. The Dutch encounter with Tokugawa Japan* (Columbia University Press; New York, 2014) 330 p., ill., krt., €50,- ISBN 9780231164283

Eerder koopman dan vazal

In zijn studie over de Nederlandse ontmoeting met Japan tijdens de heerschappij van de Tokugawa shoguns heeft Adam Clulow zich ten doel gesteld aan te tonen hoe en waarom de Nederlanders terecht kwamen in hun uiteindelijke zwakke positie tegenover het Japanse regime. Om zijn doel te bereiken richt hij zich op een aantal confrontaties tussen de VOC en de *Bakufu* in de periode vanaf de komst van de Nederlanders in Japan in 1609 tot het midden van de jaren zestig van de zeventiende eeuw. Deze confrontaties relateert Clulow aan drie bevoegdheden die door de Staten-Generaal aan de VOC bij de oprichting in 1602 waren toegekend, namelijk het recht om diplomatie-

ke missies af te vaardigen, geweld te gebruiken, en soeverein gezag uit te oefenen. De uitkomst van deze conflicten, waarin de VOC steeds toegaf, heeft volgens Clulow geleid tot een positie van de Nederlanders in Japan waarin ze waren gereduceerd tot vazallen van de shogun.

Diplomatieke erkenning, eerst via afgezanten van de prins van Oranje, 'koning van Holland', en vervolgens van de gouverneur-generaal, 'heer van Batavia', die door de *Bakufu* werd afgewezen (hetgeen leidde tot de positie van vazal) is het thema van het eerste deel. De Nederlandse wens controle te krijgen over de belangrijkste handelsroutes op Japan met uit-